

УДК 373.091.33-027.22:796(083.97)

Марина Савченко

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті висвітлено результати дослідної роботи з виховання самостійності в дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. Автором представлено програму роботи «Виховуємо самостійність дитини у грі», спрямовану на підвищення обізнаності майбутніх педагогів про форми та методи виховання самостійності на етапі дошкільного дитинства. Визначено її завдання, принципи, функції.

Ключові слова: самостійність у дітей старшого дошкільного віку, програма роботи з педагогами, технологія ігрового проектування, семінар.

В статті представлені результати дослідницької роботи по вихованню самостійності в дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. Автором представлена програма роботи «Виховуємо самостійність дитини у грі».

игре», направленная на повышение осведомленности будущих педагогов о формах и методах воспитания самостоятельности на этапе дошкольного детства. Обозначены ее задачи, принципы и функции.

Ключевые слова: самостоятельность у детей старшего дошкольного возраста, программа работы с педагогами, технология игрового проектирования, семинар.

In the article the results of the experimental work on the independence development among the children of senior pre-school age in playing activity is given. The author shows the program of the work «We bring up the independent child while playing» aimed to raise the future teachers' knowledge about the forms and methods of the independence development on the stage of pre-school childhood. Its tasks, functions and principles are given.

Key words: independence among the children of senior pre-school age, the work program with teachers, the technology of playing projecting, seminar.

Постановка проблеми. Одним із стратегічних напрямів розвитку сучасної дошкільної освіти в Україні визначено виховання життєвої компетентності дошкільників, які здатні поводитися самостійно й конструктивно в різних життєвих ситуаціях. Самостійність при цьому визначається як одна з базових характеристик особистості, що має бути сформована наприкінці дошкільного дитинства [2].

Становлення самостійності залежить від набуття дітьми знань, умінь, навичок у різних видах діяльності, розвитку в них ініціативності, цілеспрямованості, креативності тощо. Розвиток цих якостей відбувається в самостійній, нерегламентованій діяльності дітей, коли вони мають час зайняти себе різноманітними видами діяльності за власним вибором. Але наявність вільного часу в дітей ще не є запорукою розвитку самостійності. Іноді вони не знають чим себе зайняти. Обравши вид діяльності, не завжди проявляють цілеспрямованість у досягненні поставленої мети. Продуктивність самостійної діяльності залежить від умов її організації, правильної побудови й розумного керівництва з боку дорослого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботах учених (О. Андрейчик, Л. Кашпірська, О. Кононко, Л. Самборенко, Г. Сарган, Н. Чуб та ін.) відзначено вплив позицій дорослих на розвиток самостійності в дітей. Надмірна вимогливість, твердість та постійний контроль із боку дорослих призводять до невпевненості дітей у своїх силах, недовіри, замкненості. Надмірна опіка чи відсутність твердості й контролю ведуть до несамостійності, безвідповідальності, невміння стримувати себе з боку дитини. Оптимальною є модель, коли від дорослих дитина має розумний контроль й доброзичливу підтримку, позитивне підкріплення виявів самостійності [1; 3; 4; 5; 6; 7].

Педагогічна підтримка дорослого є одним зі стимулів самостійної ігрової діяльності дошкільників, уселяє в них віру у власні можливості, активізує їхні самостійні дії щодо вибору сюжету, розподілу ролей, реалізації задуму. Але підтримка виявів самостійності не повинна переходити у прямі вказівки, зауваження, утручання педагога в гру, носити оцінювальний характер дій дитини під час гри (І. Карабаєва). Дії педагога мають орієнтуватися на конкретні потреби кожної дитини. Він може включатись у гру на пропозицію дітей, але тоді має дотримуватися правил поведінки у грі, установлених дітьми, діяти «на рівних» із ними, урахувати їхні бажання.

Отже, виховний вплив педагога є однією з педагогічних умов становлення самостійності в дітей дошкільного віку в ігровій діяльності. Тому організація роботи із розв'язання означеної проблеми в умовах дошкільного навчального закладу потребує спеціальної уваги та підготовки педагогів до неї.

Мета написання статті. Підготовка майбутніх педагогів до виховання самостійності в дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності має бути зорієнтована на підвищення їх рівня обізнаності щодо змісту означеної якості та шляхів її формування на етапі дошкільного дитинства.

Виклад основного матеріалу. З метою розв'язання поставленого завдання було проведено анкетування студентів з наряду підготовки «Дошкільна освіта» факультету дошкільної освіти та практичної психології. Зміст анкет був спрямований на виявлення рівня знань майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти про самостійність як особистісну якість та усвідомлення значущості її формування з дошкільного віку; педагогічні умови, методи та прийоми, які сприяють розвитку самостійності дітей дошкільного віку, рівня володіння ними технологіями виховання самостійності в ігровій діяльності.

Аналіз відповідей студентів засвідчив, що у значній їх частині відсутнє повне розуміння поняття «самостійність дітей дошкільного віку». Майбутні педагоги не в повній мірі володіють умінням будувати педагогічний процес, спрямований на виховання та розвиток у комплексі таких складових самостійності, як-от: незалежність, ініціативність, відповідальність за свої вчинки, наполегливість у досягненні поставленої мети тощо. Вони зорієнтовані на виховання в дітей навичок самообслуговування та розвиток умінь самостійної роботи в групі під час організованої діяльності, яка не потребуватиме постійного контролю з боку дорослого.

Непослідовність та необґрунтованість у визначенні умов, форм та засобів розвитку самостійності в дошкільному віці, неповне розуміння щодо необхідної допомоги дорослого дитині дає підстави припустити, що більшість майбутніх фахівців не має чіткої технології виховання означеної базової якості в ігровій діяльності.

Труднощі викликав у них і вибір методів виховання. Виділяючи метод гри як найбільш продуктивний для виховання самостійності на етапі дошкільного дитинства, більшість майбутніх вихователів не визначило особливості його застосування, шляхи організації такої гри, що стимулювала б та активізувала самостійність дітей.

Отже, результати анкетування засвідчили, що більшість майбутніх вихователів не мають чіткого уявлення про виховання самостійності на етапі дошкільного дитинства і потребують цілеспрямованого ознайомлення з виховним потенціалом гри з метою розвитку означеної якості дітей старшого дошкільного віку.

Для розв'язання цього завдання в процесі вивчення навчальної дисципліни «Спец. семінар з дошкільної педагогіки» студентів було ознайомлено з методикою діагностики рівнів виховання самостійності в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку та з програмою для педагогів та батьків «Виховуємо самостійність дитини у грі». Розглянемо зміст програми більш детально.

Мета програми: викликати інтерес до розвитку самостійності як особистісної якості; підвищити обізнаність про форми та методи виховання самостійності на етапі дошкільного дитинства; ознайомити з методом ігрових проєктів та алгоритмом їх розробки; надати методичні рекомендації щодо створення мобільного предметно-розвивального середовища для виховання самостійності в дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Основні функції програми: 1) підвищення рівня поінформованості педагогів та батьків щодо сучасних технологій виховання й розвитку дітей дошкільного віку; 2) зацікавлення батьків проблемою виховання самостійності дітей в ігровій діяльності через залучення їх до організації освітньо-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі; 3) забезпечення педагогів та батьків індивідуальною педагогічною допомогою з питань організації процесу виховання самостійності на етапі дошкільного дитинства.

Напрямки роботи: «Удосконалення фахової майстерності педагогів» та «Педагогічна просвіта батьків». У роботі зі студентами більш широко було використано зміст напрямку роботи «Удосконалення фахової майстерності педагогів». Зміст цієї роботи було спрямовано на ознайомлення майбутніх педагогів із можливостями використання методу ігрових проєктів, спрямування їх на оволодіння означеним методом із метою виховання самостійності в дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Так, було проведено комплекс заходів методичного характеру, спрямованих на ознайомлення студентів зі змістом експериментальної роботи з проблеми наукового дослідження «Виховання самостійності в дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності».

Анкетування студентів виявило, що більшість із них не повною мірою розуміють зміст поняття «самостійність», не обізнані з методикою виховання означеної якості в ігровій діяльності. До спец. семінару з дошкільної педагогіки було включено низку лекцій, присвячених основам виховання самостійності в ігровій діяльності на етапі дошкільного дитинства. На них разом зі студентами було визначено основні принципи побудови виховної роботи з дітьми дошкільного віку: принцип емоційної насиченості та комфортності для дітей в ігровій діяльності; принцип зв'язку змісту ігор із життям; принцип відкритості та довіри з боку дорослого; принцип співпраці батьків з педагогами з метою досягнення спільних цілей; принцип активності і свідомості, що полягав у засвоєнні та осмисленні дорослими нових знань щодо виховання самостійності дітей в ігровій діяльності. Тематика означених лекцій: «Самостійність як базова якість дитини дошкільного віку», «Творчі ігри у формуванні самостійності дошкільників», «Проектно-ігрова діяльність у дошкільному навчальному закладі».

Під час ознайомлення майбутніх вихователів із методом ігрових проектів, послідовністю їх розробки та впровадження у виховний процес дошкільного навчального закладу було проведено семінар «Виховання самостійності в ігровій діяльності». На занятті студенти отримали знання та навички щодо організації проектної діяльності. Вони обмінялися досвідом організації ігрової діяльності в групах дітей дошкільного віку, який було отримано під час педагогічних практик; склали рекомендації для вихователя дошкільного закладу щодо встановлення довірливих взаємовідносин з дітьми та їхніми батьками; ознайомилися з новітніми технологіями навчання та виховання дітей дошкільного віку.

Під час семінарського заняття провідними для обговорення були такі питання: «Педагогічне керівництво: як виникає несамостійність?», «Гра як метод виховання самостійності в дітей дошкільного віку», «Метод ігрових проектів у процесі виховання самостійності дошкільників».

Студентів було ознайомлено з послідовністю організації та втілення ігрових проектів у роботі з дітьми старшого дошкільного віку, представлено приклади розробок ігрових проектів, що використовувалися в експериментальній роботі. Запропонована схема організації включала чотири етапи відповідно до розробленої моделі виховання самостійності в дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Розкриємо докладніше зміст роботи на означених етапах. Так, на інформаційно-ознайомлювальному етапі визначалися умови для проведення ігрового проекту з дітьми, шляхи збагачення знань дітей відповідно до теми проекту та їх включення у процес забезпечення умов гри засобами зображувальної, трудової діяльності. Були виявлені форми роботи з батьками щодо залучення їх до спільних ігрових проектів.

На тренувально-ігровому етапі звертали увагу на подальше ознайомлення дітей з тематичним полем ігрового проекту, визначали форми роботи з ними щодо самостійного використання рольових дій, залучали до розподілу ролей ігрового проекту, безпосередньої реалізації ролей ігрового проекту разом з вихователем у тренувальному режимі. Відбулося з'ясування та вивчення правил гри, визначення методів та прийомів стимулювання і підтримки творчих виявів у реалізації ролі дітьми, сприяння налагодженню партнерської взаємодії в ігрових ситуаціях.

Самостійно-діяльнісний етап було спрямовано на визначення шляхів реалізації самостійної ігрової діяльності дітьми, стимулювання їх спрямованості на життєтворчі прояви у грі, цілеспрямованість у реалізації ролі та змісту гри, підтримку інтересу дітей до ігор та бажання включатися у гру однолітків, розширення змісту ігрового проекту. Крім того, увагу звертали на стимулювання в дітей бажання грати разом і спільно користуватися атрибутами гри.

На оцінно-рефлексивному етапі визначали форми роботи з дітьми щодо стимулювання в них відповідального ставлення у грі, наполегливості в досягненні результату гри, критичності щодо оцінки себе та інших учасників гри, адекватного сприйняття і висловлення взаємооцінки, уміння планувати подальші дії, виявляти творчість та ініціативність під час розвитку ігрового

проекту, прагнення діяти без сторонньої допомоги, звертатися по допомогу дорослого лише в разі потреби.

Для детального пояснення підходів до організації ігрових проектів студентам було запропоновано «покрокову» систему дій вихователя. Її зміст включав такі елементи: мету, завдання, ресурси проекту, форми та методи, передбачені результати, правила гри, підготовка до неї, приклади карт системних логічних дій різних ігрових проектів, тижневий розподіл реалізації змісту ігрового проекту, приклади рольових портретів із зазначенням зовнішніх ознак, дій, атрибутів і мовленнєвих штампів, притаманних персонажам, структуру ігрового заняття, карту розвитку сюжетних ліній.

Для наочного закріплення отриманих знань до уваги студентів було запропоновано перегляд відеозаписів організації та проведення ігрової діяльності в групах дітей старшого дошкільного віку вихователями-учасниками експериментального дослідження з проблеми.

Наприкінці семінарського заняття майбутнім вихователям було запропоновано самостійно розробити власні варіанти ігрових завдань, спрямованих на стимулювання виявів самостійності в ігровій діяльності дітьми дошкільного віку. Підведення підсумків відбулось у формі презентації, під час якої було обрано найбільш креативні та цікаві ідеї ігрових завдань для дітей.

З метою закріплення отриманих знань студентам було запропоновано створити добірку матеріалів для самостійної роботи, присвячену проблемі виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. До її складу пропонувалось уключити такі матеріали: електронний посібник з ігрової діяльності, приклади розробок ігрових проектів із дітьми старшого дошкільного віку, комплекс матеріалів із діагностики самостійності дитини в ігровій діяльності, комплекси вправ на розвиток емоційної сфери, розвиток уміння передавати особливості ролі через міміку, жести, результати діагностики з відповідними рекомендаціями, власні розробки проектів.

Для вдосконалення професійної підготовки студентів їх ознайомили з різними формами методичної роботи з батьками. Для цього використовували матеріали з другого напрямку роботи програми «Виховуємо самостійність дитини у грі», присвяченого педагогічній просвіті батьків. Серед них були матеріали для організації «круглого столу» з батьками вихованців, проведення групових та індивідуальних консультацій, самодіагностування. Організація «круглого столу» з батьками вихованців дошкільного навчального закладу за темою «Самостійність дитини – «за» чи «проти» дозволить майбутнім вихователям збагатити батьків необхідними психолого-педагогічними знаннями щодо виховання та розвитку самостійності дітей в ігровій діяльності, сприятиме формуванню в них зацікавленості та активної участі у виробленні єдиної стратегії виховання означеної якості спільно з педагогами.

Матеріали для групових та індивідуальних консультацій допоможуть майбутнім педагогам розкрити батькам вихованців можливості використання ігрових методів у процесі виховання самостійності в дитини старшого дошкільного віку. Їх тематика: «Самостійність у грі в старшому дошкільному віці», «Батьки та діти: чи потрібно виховувати самостійність змалку?», «Можливості використання ігрових технологій з метою розвитку особистості дошкільника».

Для самодіагностування батьків майбутнім вихователям було запропоновано матеріали для відстеження батьками змін у поведінці дитини під час реалізації ігрового проекту «Щоденник ігрової самостійності». З його допомогою батьки мають змогу відмічати зміни в організації самостійних творчих ігор дитиною, які вони безпосередньо спостерігають. А саме: бажання дитини самостійно організувати гру, активно діяти в ній, брати на себе певну роль; вияви самостійності у виборі теми гри (орієнтується на задум інших чи висуває власні ідеї); прийняття й дотримання правил гри, установлення та узгодження нових правил з іншими учасниками гри; обізнаність про тему гри та зміст ролей у ній; уміння самостійно діяти в обраній ролі (передає зовнішні ознаки, самостійно реалізовує рольові дії, мовні штампи персонажу); наполегливість у досягненні результату гри (доводить до кінця чи кидає гру, відволікаючись на щось інше).

Висновки. Результати повторного анкетування виявили, що ознайомлення з програмою для педагогів та батьків «Виховуємо самостійність дитини у грі» дозволило зацікавити майбутніх педагогів проблемою виховання самостійності дітей в ігровій діяльності, підвищити їхній рівень обізнаності щодо шляхів розвитку означеної якості, усвідомлення важливості виховного впливу дорослих як умови її становлення. Студенти виявили особливий інтерес до самостійної розробки ігрових проєктів на різні теми, що сприятимуть вихованню самостійності в дітей дошкільного віку в ігровій діяльності.

Отримані дані дозволяють стверджувати, що впровадження в навчально-виховний процес результатів нашого дослідження позитивно вплинуло на загальну підготовку студентів до майбутньої роботи в дошкільних навчальних закладах, сприяло розвитку в них навичок організації ігрової діяльності в групах дітей дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейчик О. Організація співпраці дошкільного навчального закладу і сім'ї з формування самостійності дітей у трудовій діяльності / Оксана Андрейчик // Вісник Інституту розвитку дитини (додаток) : методичні та практичні матеріали. Вип. 2. – Київ, 2011. – С. 15-22.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) // Дошкільне виховання. – 2012. № 7. С. 4-19.
3. Кашпірська Л. Формування самостійності у дітей середнього дошкільного віку в трудовій діяльності / Лариса Кашпірська // Вісник Інституту розвитку дитини. - Вип. 2. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. праць. – К. : Видавництво Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, 2009. С. 66-71.
4. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посібн. для вищ. навч. закладів / Олена Леонтіївна Кононко. – К. : Освіта, 1998. – 255 с.
5. Самборенко Л. Развитие самостоятельности дошкольника / Лариса Самборенко // Воспитание дошкольников (Дошкольное образование). – 2008. – № 1. – С. 65-73.
6. Сартан Г. Н. Тренинг самостоятельности у детей / Галина Николаевна Сартан. – М. : ТЦ «Сфера», 1998. – 128 с. (Серия «Практическая психология»).
7. Чуб Н. В. Довідник для батьків дошкільників. Психологія дитини від А до Я / Наталія Валентинівна Чуб. – Х. : Веста, 2007. – 160 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Савченко Марина Василівна – асистент кафедри дошкільної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ).